

VERITATIS IMAGO

TUDOMÁNYOS, MUZEOLÓGIAI, KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Megjelenik online

www.veritatisimago.hu

2020/4.

VERITATIS IMAGO

TUDOMÁNYOS, MUZEOLÓGIAI, KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Megjelenik online, negyedévente

2020/4.

www.veritatisimago.hu

Főszerkesztő

Dr. Fodor Ferenc

Szerkesztőbizottsági elnök

Dr. Nagy Imre

Vezető szerkesztő

Medgyesi Konstantin

Szerkesztőségvezető

Hegedűs Anita

Tematikus szerkesztők

Bíró-Balogh Tamás

Forgó Géza

Mód László

Nátyi Róbert

Pópity Dániel

Tóth Benedek

Tóth István

Varga András

Varga Sándor

Vukov Anikó Veronika

Technikai szerkesztő

Czukur Péter

A tanulmányok lektorai

Brutyó Mária

Medgyesi Konstantin

Szabó Tamás

Logóterv

Magyar Milán

Szerkesztőség

Móra Ferenc Múzeum

Szeged, Roosevelttér 1-3.

E-mail cím: info@veritatisimago.hu

Telefonszám: +36 62 549 040

Kiadja

Móra Ferenc Múzeum (Szeged, Roosevelttér 1-3.)

Felelős kiadó

Fogas Ottó igazgató

TARTALOMJEGYZÉK

TÖRTÉNETTUDOMÁNY

SÓLYOM PÉTER : „Szeged szebb lesz, mint volt” – Adalékok a Vágó-féle árvízkép keletkezéstörténetéhez.	1
--	---

RESTAURÁLÁS

FAZEKAS GYÖNGYI : Szeged-Tápe, Szent Mihály templom – A középkori szentély falképeinek restaurálása	27
---	----

TISZAI REBEKA : Restaurálás és digitalizáció. A restaurátorok által végezhető festékréteg-vizsgálatok	48
---	----

RECENZIO

BAKOS ANDRÁS : Ki volt a város csöndes, „nem sokba kerülő cselédje”? Így lett Szegedből optimista város.	59
---	----

Ki volt a város csöndes, „nem sokba kerülő cselédje”? Így lett Szegedből optimista város

Bakos András*

* Szegedi Tudományegyetem

Kulcsszavak

Szeged
Szeged története
helytörténet
recenzió
A szegediség változásai

History of Szeged
local history, review
The Changing Centuries of Szeged

Absztrakt

A kubista szobrász levelet ír Párizsból a szülővárosának arról, hogy az éhhalál környékezi, Szeged pedig ösztöndíjat küld neki – ilyen világra nyit ablakot A szegediség változásai című könyv, amelyben többek közt történészek, szociológusok írnak Szegedről, mint lakóhelyről és közösségről. Kiderül a kötetből, miben hasonlított a szegedi vár a párizsi Bastille-ra, milyen volt az a kor, amelyben hatalomhű és néppárti katolikus papok is szolgáltak Szegeden, továbbá mi a közös az 1728-as boszorkánypörben és a mai összeesküvés-elméletekben.

Hegedűs Anita – Medgyesi Konstantin (szerk.) (2020): A szegediség változásai. Szeged: Móra Ferenc Múzeum.

Ötven éven belül két katasztrófát élt át Szeged, de a nagyárvíznek és a trianoni döntésnek is lettek pozitív következményei – ilyen nézőpontból közelít Romsics Ignác írása a város történetéhez A szegediség változásai címmel idén megjelent tanulmánykötetben. A Hegedűs Anita és Medgyesi Konstantin által szerkesztett könyv a Szeged 300 ünnepségsorozat keretében tavaly megtartott múzeumi konferencia előadásainak írott változatát közli.

Több tudomány képviselői foglalják össze, hogy Szeged mint lakóhely és közösség milyen sajátos vonásokat őriz, ezek hogyan változtak az évszázadok során. Romsics Ignác arra emlékeztet, hogy az árvíznek hosszú távon csak pozitív következményei lettek. A határhúzással pedig Szeged valóban elveszítette déli vonzáskörzetét, piacának egy részét, malomiparának hátterét. Viszont ide került a püspökség székhelye, ide menekült a kolozsvári egyetem, és a következő évtizedekben további felsőoktatási intézményekkel gyarapodva újfajta fejlődés központja lett a város. A történész nem vállalkozik arra, hogy a rendszerváltás óta eltelt időt – amely már hosszabb, mint a Horthy-korszak volt – értékelje. Csak megállapítja: a város mindig akkor gyarapodott, amikor a helybeliek képesek voltak a konszenzusra.

Szeged fejlődése különbözik az európai városokétól abban, hogy korábbi építészeti öröksége az árvízzel szinte teljesen elpusztult. A belváros képe viszont a nagy európai városrekonstrukciók megoldásait tükrözi, így mégis sok az érdekes párhuzam – állapítja meg Tomka Béla. Értékelése szerint Budapest a 20. században a vidéki városok fölé nőtt. A rendszerváltás után „a vidéki városok funkcióikat tekintve kezdtek emancipálódni”, a 2010 utáni időszakban a közigazgatásban, „majd a gazdaságban is megindult recentralizáció azonban ismét Budapest helyzetét erősítette a vidéki városokkal szemben.”

Az valamennyire köztudott, hogy az európai, keresztény kultúra fönntmaradása a török megszállás idején a ferences barátoknak köszönhető Szegeden. Abba, hogy aztán hányféle érdek, szempont együttélése jellemezte a mindennapokat, csak a katolikusok világán belül, Máté-Tóth András és Mezey András írása ad betekintést. A Szegedre települő piaristákra például féltékenyek voltak az alsóvárosi barátok, nem szerette őket a csanádi

káptalan, és a császár embere, a várkaplán is a nép papjait látta bennük. Az 1728. július 23-án lezajlott nagy boszorkánypörrel a két szerző megállapítja, „a város akkori népi hitvilágának szerves részét alkotta az ördögbe vetett hit, s a privát és a közösségi tragédiákért az ördögöt és a vele cimborálókat tették felelőssé. Ez a hagyomány – nem csak Szeged városában – a mai napig tovább él, s a politikai kultúra hanyatlásával párhuzamosan erősödnek az összeesküvés-elméletek, bünbakkijelölések és a virtuális karaktergyilkosságok.”

Megbecsülik, elismerik, csak közben éhen hal – írta haza Csáky József szobrász 1912-ben. A levelet a Délmagyarország közölte, a város pedig ösztöndíjjal segítette a Párizsban dolgozó művészt. A függetlenek 1914-es párizsi kiállításáról beszámolva egy másik magyar újság, a Magyarország tudósítója meg is említi Csáky szobrát és az alkotót, aki „Szeged város ösztöndíjából műveli itt a kubizmust”. Nátyi Róbert tanulmánya Csáky mellett jó néhány szegedi kötődésű alkotó egyéniségre hívja föl a figyelmet, fölvezet, hányfelé vezetnek izgalmas életutak innen. A kötet közli a legismertebb magyar avantgárd művész, Moholy-Nagy Juhász Gyula-portróját, és képet kapunk arról, hogyan segítette Juhász Gyula a helyi képzőművészeket a nyilvánosság erejével. Szintén Juhász Gyula, csak fiatalabb korában, 1906-ban azt állítja, hogy Szegednek nincs, nem is volt irodalma, sem irodalmi vonzereje – ahogy Bíró-Balogh Tamásnak az írók, költők és Szeged kölcsönhatását ismertető írása idézi. Juhász nem vett tudomást kortársairól, Móra Ferencről, Tömörkény Istvánról, akik az élvonalhoz tartoztak, és ragaszkodtak is a városhoz. Valóban, sokak számára lett „feltételes megállóhely” Szeged, és ma is sokan csak az egyetemi tanulmányaik idejére maradnak, ahogyan egykor Radnóti Miklós. Azért mégis sokat adnak a városnak, és kapnak is tőle. Létezik Szeged-regény, ilyen Temesi Ferencről a Por, Darvasi Lászlótól a Virágzabálók, Szilasi Lászlótól A harmadik híd és Szeged-regény Grecsó Krisztián tavaly megjelent Verája is.

Szegedi időszámítás is létezik – legalábbis Marjanucz László Szeged leghosszabb évszázadaként mutatja be a tizennyolcadikat, amelyet 1686-tól, a török alóli fölszabadulástól számít 1808-ig, az új tanácsháza elkészültéig. A magyar történelmet tárgyaló órákról ebből az időszakból a Rákóczi-szabadságharc és Mária Terézia uralkodására emlékezünk, Szegeden ez idő tájt a legfontosabb esemény a szabad királyi jogállás visszaszerzése volt. A tanács és a polgárok közössége mint valóságos nemesi személy, földeket birtokolhatott, és királyi meghívást kapott az országgyűlésbe. Az, hogy a megyegyűlés székhelye főúri érdekből Szegvárra került, rosszlehetett, de Szeged ehhez már hozzászólt: mint Marjanucz László fogalmaz, „a maga emberségéből volt kénytelen a török hódoltság kényszerű mulasztásait helyrehozni, egyben a művelődés korszerű formáit meggyökereztetni”.

Arra is jó okuk volt a szegedieknek, hogy miközben számos település a 19. és 20. század fordulóján mint műemléket kezdte védeni középkori várát, Szegeden alig várták, hogy 1882-re megszabadulhassanak a hatszáz éves „patkányfészektől”. Horváth Ferencnek az építmény sorsát tárgyaló írásából kiderül: a város lakói rosszul ismerték az erődítmény történetét, útban is volt a belváros közepén, ám leginkább az szólt ellene, hogy a török időkben, majd utána végig a városi életet megnyomorító, jogokat nyirbáló hatalom képviselője székelt benne. Az utolsó száz évében pedig börtön volt, mint a Bastille Párizsban, vétlen embereket is bezártak oda.

Bibó István sem ártott, mégis szállka lett a hatalom szemében. A második világháború után, 1946-tól alig négy jó éve lehetett, amikor kiteljesedhetett, dolgozhatott, taníthatott Szegeden a jogi karon alkotmánytant és közigazgatást. 1950-ben már el is távolították, nem publikálhatott és nem is taníthatott. A rövid, munkával teli időszakról, a Szegedhez fűződő kapcsolatáról és a Bibó-reneszánsz kezdetéről ír Balog Iván a kötetben. A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma is jobb sorsra érdemes szerveződés volt, ahogy Lencsés Gyula tanulmánya bemutatja. Mindössze 1932-től 1937-ig működött. Igényes és szép kiállítású könyveket tett le az asztalra, dudari falukutató munkája révén pedig az empirikus társadalomismeret fontos európai intézménye, a londoni Institute of Sociology lett a partnere. Az angolokkal közös kutatómunka folytatódott volna, ha nem tör ki a második világháború. Az intézményes kapcsolatnak vége lett, de a személyes szálak nem szakadtak el: Buday György grafikusművészt angliai beilleszkedésében a dudari kutatás résztvevői segítették.

Azt az éles váltást, amely a város arculatában bekövetkezett, az árvíz előtti, földszintes vagy legfölbjebb egyemeletes házak és az eklektikus paloták világa között, Tóth István áttekintése érzékelteti. Sorra veszi, hogyan épültek föl a mai városképet is meghatározó házak, amelyek többségében ma is bárki megfordulhat, ha hivatalos ügyet intéz, beül ebédelni, vagy a bíróságon akad dolga. Érdemes végigjárni az ötvenhatos forradalom szegedi helyszíneit is, ezt bele lehet sűríteni másfél órába. Az idegenvezető mondandója lehet érdekes úgy is, hogy tárgyilagos és objektív marad – írja Nyéki Tamás. Ő 2006-ban, a forradalom ötvenedik évfordulóján olyan sétákat vezethetett,

amelyek egy-egy állomásán az akkori tüntetők közül is jelen volt valaki, megosztva a jelenlévőkkel élményeit. Az írás kitér arra, mennyi emléktábla, szobor, emlékmű készült a rendszerváltás óta, és emlékeztet: az 1956 és '89 között fennállt rendszer is létrehozta a maga emlékhelyeit. Bár az ellentmondásos viszonyulás miatt ezeknél többnyire zárt rendezvényeken koszorúztak, 1989-ig. A Délmagyarország a november 4-i megemlékezésekről 1986-ig tudósított, azután már nem.

A szegedi közgondolkodásra, szellemi arculatra igazán három ember volt nagy hatással a 20. században: Klebelsberg Kunó, Szent-Györgyi Albert és Móra Ferenc. A Nobel-díjas tudós és az író történetesen jó barátságban volt – erről és Móra Ferenc sajátos szegedi kötődéséről szól Medgyesi Konstantin munkája. Amint a szerzőt, úgy a kortársait is elsősorban emberségével nyerte meg Szeged városának tisztességes, csöndes és „nem sokba kerülő cselédje”. Első szegedi tartózkodása idején, az állásinterjú napján, hogy hasznosan töltse el a félegyházi vonat indulásáig hátrelévő időt, kiment a Széchenyi térre, megnézve magának a várost, ott pedig elővette és megette az édesanyjától kapott szelet kenyeret. Nagyon alaposan, a mélyrétegekig megismerte Szegedet és környékét, kiderítette, nem is itt égettek utoljára boszorkányt Magyarországon. Háromszor is lett volna alkalma arra, hogy jobb állásért elhagyja Szegedet, de maradt: nem akart a Magyar Hírlap főszerkesztője lenni, sem fél éves tanulmányi szabadsággal a vidéki múzeumokat főigazgatni. Jellemző, hogy amikor díszdoktori címet kapott az egyetemről, a beszédben félegyházinak mondta magát – de az is árulkodó, hogy idegenben járva mindent szegedi élményeihez hasonlított, a bécsi autóforgalom hangját is, ami csöndesebb, mint az itthoni. Lehet, ez még most is így van.

A szegediség változásai

Who was the city's quiet, "low-cost servant"? This is how Szeged became an optimistic city

András Bakos

The Cubist sculptor writes a letter from Paris to his hometown about starvation and Szeged sends him a scholarship - the book *The Changing Centuries of Szeged* opens a window to this world. In the book, historians, sociologists and other researchers write about Szeged as a community and as a place to live. The volume shows how the castle of Szeged resembled the Bastille in Paris, what was the age in which power-loyal and Populist Catholic priests served in Szeged, and what the witch trial in 1728 and today's conspiracy theories had in common.